

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н. КАРАЗІНА**

ДОВГАНЮК ЕЛЛА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 811. 111-112:81'371

**ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПТУ *КРАСА*
В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ XIV – XXI СТОЛІТЬ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук**

Харків – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі методики та практики викладання іноземної мови Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
ШЕВЧЕНКО Ірина Семенівна,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна,
завідувач кафедри ділової іноземної мови
та перекладу

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
ПРИХОДЬКО Анатолій Миколайович,
Запорізький національний технічний
університет,
завідувач кафедри теорії та практики перекладу

кандидат філологічних наук
БАХОВСЬКА Ольга Володимирівна,
Київський національний лінгвістичний
університет,
старший викладач кафедри германських
і романських мов

Захист дисертації відбудеться «29» вересня 2017 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.27 у Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна (61022, м. Харків, майдан Свободи 4, ауд. 7-75).

З дисертацією можна ознайомитися у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий «28» серпня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.І. Морозова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Реферовану роботу присвячено лінгвокогнітивному дослідженню концепту КРАСА: його реалізації в англійській мові, актуалізації в художньому дискурсі Великої Британії та еволюції протягом XIV – XXI століть.

Знання носіїв мови про красу людини концентрує в собі лінгвокультурний концепт КРАСА – один з базових концептів англослов'янської картини світу, що належить до світоглядних універсалій. Поняття краса людини (далі – КРАСА) як соціально-культурна цінність, що вивчалась із давніх часів (Арістотель, Платон та ін.), перебуває у полі зору сучасної філософії, психології, соціології (К. Діон, У. Еко, Г. Коулі, Дж. Ланглуа, Л.Н. Столович). КРАСУ витлумачують через калокагатію у комплексі зовнішньої і внутрішньої досконалості, як вищу універсальну цінність поряд з ДОБРОМ та ІСТИНОЮ. Сучасна криза і знецінення культурної традиції стимулюють нагальне переосмислення змісту КРАСИ, ступеню та тенденцій її історичних трансформацій.

У лінгвістиці виявлено окремі концептуальні ознаки концепту КРАСА в сучасній англійській (Ю.В. Мещерякова, Н.Д. Садовська), українській (О.М. Цапок), німецькій (Н.В. Летунівська, Н.В. Попова), російській (М.А. Аверіна, Ю.В. Клінцова, Хуа Лі), китайській (А.О. Пак) та інших мовах (Ф.А. Бербекова, Ф.Н. Гукетлова); метафоричні засоби актуалізації концепту (К.В. Сборошенко), деякі його гендерні особливості (М.О. Каратишова). Однак проблеми змісту, структури, способів номінації концепту ще вимагають детального виопрацювання, тоді як цивілізаційно важливі питання еволюції концепту КРАСА в англійській мові й дискурсі піднімаються вперше.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що новітню когнітивно-дискурсивну парадигму в її діяхронічному аспекті вперше залучено до встановлення лінгвокогнітивних характеристик концепту КРАСА – однієї з аксіологічних універсалій у складі вищих цінностей людства. Встановлення синкретичної природи, засобів номінації та дискурсивної актуалізації, структури концепту як історичного інваріанту, з одного боку, та виявлення їх історичних варіантів, з іншого, а також окреслення еволюційного типу їх варіювання в англійській мовній картині світу є нагальною потребою сучасної лінгвістики. Увиразнення проблематики історичного варіювання концепту сприяє розробці засад історичної когнітивної семантики як нового напрямку лінгвокогнітивних студій.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що концепт КРАСА (людини) є універсальним лінгвокультурним концептом, членом таксономічної категорії **ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ**; його синкретична природа полягає у нерозривності поняттєвого – ціннісного – образного складників. Історичне варіювання концепту КРАСА відповідає еволюційному типу кладогенезу: розгалуженню більшості

лінгвоконцептуальних параметрів як наслідку історичних трансформацій свідомості носіїв мови, змін аксіологічних установ у картині світу англійців, розвитку англійської мови.

Зв'язок з науковими темами. Дисертація відповідає профілю досліджень факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна в рамках тем: «Проблеми іноземної філології, перекладознавства та методики в когнітивно-дискурсивній парадигмі» (номер держреєстрації 0109U007962) і «Когнітивно-дискурсивні дослідження мови та перекладу» (0114U004320).

Об'єктом аналізу є концепт КРАСА (людини), вербалізований засобами англійської мови у дискурсі XIV – XXI століть.

Предмет нашого дослідження – концептуальні ознаки КРАСИ, репрезентованої лексичними засобами мови, та їх діяхронічне варіювання в англословному дискурсі XIV – XXI століть.

Мета дослідження полягає у визначенні змісту, структури та історичних трансформацій концепту КРАСА, вербалізованого засобами англійської мови й актуалізованого в художньому дискурсі протягом XIV – XXI століть. Поставлена мета передбачає необхідність розв'язання таких **завдань**:

- розкрити передконцептуальну основу (етимологічний шар і архетип) і визначити місце концепту КРАСА в англословній картині світу;
- установити ім'я концепту КРАСА та структурувати його номінативний простір у вигляді відповідного ЛСП;
- змодельовати фреймову структуру концепту КРАСА з урахуванням типу зв'язків між слотами;
- виявити образно-ціннісні характеристики концепту КРАСА в дискурсі, встановивши діапазон концептуальних метафор і типи метонімічних перенесень;
- визначити категоріальні ознаки КРАСИ як члена таксономічної категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ;
- виокремити інваріантні та діяхронічно варіативні концептуальні ознаки КРАСИ в окремі періоди протягом XIV – XXI століть; окреслити напрями їх еволюції.

Матеріал дослідження складають 65 лексем – прямих номінацій концепту КРАСА в англійській мові та дискурсі XIV – XXI століть, відібраних зі словників, тезаурусів англійської мови (OED, OALD та ін.), та його переносні найменування з електронних корпусів даних художнього дискурсу Великої Британії (Corpus of Middle English Prose and Verse, Google Books Corpora, British National Corpus). Усього проаналізовано більше 5500 дискурсивних фрагментів функціонування номінацій концепту у дискурсі XIV – XXI століть.

Методологічною базою дослідження є принципи когнітивно-дискурсивної парадигми лінгвістики, доведені в науці, зокрема:

- когнітивної лінгвістики (Р. Ленекер, Л.І. Белєхова, С.А. Жаботинська, О.С. Кубрякова, А.П. Мартинюк, О.І. Морозова, А.М. Приходько, З.Д. Попова, Й.А. Стернін, Г.Г. Слишкін, Ю.С. Степанов);
- теорії концептуальної метафори та її рівнів (З. Кьовечеш, Дж. Лакофф, М. Тернер);
- історичної когнітивної семантики (Є.В. Бондаренко, О.В. Ваховська, Д. Герертс, В.Г. Ніконова, Г.В. Поліна, І.С. Шевченко);
- теорії номінації (Н.Д. Арутюнова, С.М. Єнікєєва, В.М. Нікітін, О.О. Потебня).

Методи дослідження. Відповідно поставленій меті та завданням на окремих етапах дослідження використано: *лексикографічний аналіз корпусів даних* – для збору матеріалу дослідження та його кількісної обробки, *дефініційний та поняттєвий аналіз* – для встановлення поняттєвого змісту КРАСИ, *етимологічний аналіз* – для виявлення етимологічного шару концепту, *метод компонентного аналізу* – для з'ясування семного складу лексичних номінацій концепту КРАСА, *побудова поля* – для структурування номінативного простору концепту у вигляді ЛСП «Beautiful», *метод семантики лінгвальних мереж і фреймове моделювання* – для схемного подання структури концепту, *моделювання таксономічної категорії* – для локалізації місця КРАСИ у категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ, *концептуальне перехресне мапування* – для визначення метафоричних засобів номінації концепту, *діахронічне зіставлення характеристик концепту КРАСА в різні історичні періоди*, а також *елементи кількісних підрахунків* для верифікації даних.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому вперше встановлено концептуальні характеристики КРАСИ та тенденції діахронічного варіювання концепту в англійському дискурсі XIV – XXI століть. Зокрема, розкрито архетипні засади уявлень про КРАСУ, визначено місце концепту КРАСА в англійській картині світу та таксономічній категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ, відстежено динаміку засобів номінації концепту КРАСА в окремі історичні періоди та структуровано його номінативне поле, змодельовано фрейм концепту КРАСА з урахуванням типу зв'язків між слотами, виявлено синкретичні поняттєво-образно-ціннісні характеристики концепту КРАСА в дискурсі, виокремлено інваріантні та діахронічно варіативні концептуальні ознаки КРАСИ в окремі періоди протягом XIV – XXI століть та загальний напрям і тип еволюції концепту.

У роботі також уточнено алгоритм аналізу когнітивних властивостей лінгвокультурного концепту в діахронії.

Наукову новизну отриманих результатів узагальнюють такі **положення, що виносяться на захист**:

1. Концепт КРАСА є лінгвокультурним телеономним універсальним концептом, що репрезентує одну з вищих універсальних цінностей. За своїми природою, змістом і функцією КРАСА – ознаковий концепт естетики, синкретичне поєднання поняттєвого – образного – ціннісного складників, які умовно виокремлюються лише з евристичними цілями.

2. У таксономічній категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ концепт КРАСА належить до базового рівня субкатегорії ЕСТЕТИЧНЕ / ПРЕКРАСНЕ, де він профілюється у субдоменах ЗОВНІШНЄ / ВНУТРІШНЄ домену ЛЮДИНА і має часткові перетини з членами інших субкатегорій СВІТОГЛЯДНЕ та ЕТИЧНЕ, зокрема з концептами ІСТИНА, ДОБРО.

3. До концепту КРАСА апелюють номінації, структуровані ЛСП «Beautiful» з мікрополлями «Pleasant», «Attractive», «Perfect», заданими іменем концепту *beautiful* (adj.), його дериватами та синонімами. Кожне з мікрополів побудовано за принципом центр – периферія, мотивовано центральним членом, відрізняється ступенем складності за критерієм наявності / відсутності подальших субкомпонентів. Елементи мікрополів «Pleasant», «Attractive», чий значення профільовані у субдоменах ЗОВНІШНЄ / ВНУТРІШНЄ домену ЛЮДИНА, прямо номінують концепт, а значення «Perfect», профільовані поза доменом ЛЮДИНА, слугують корелятивною сферою для концептуальних метафор КРАСИ.

4. Концепт КРАСА синкретично поєднує позитивні ознаки людини, що належать естетичній, моральній, інтелектуальній, соціальній та іншим сферам буття людини. Як оператор і водночас результат естетичної оцінки, концепт не є скалярним і на аксіологічній шкалі КРАСИВЕ ↔ НЕКРАСИВЕ належить позитивному полюсу.

5. Історичний інваріант фреймової структури концепту КРАСА упорядкований у вигляді двох слотів ПРИЄМНИЙ / PLEASANT та ПРИВАБЛИВИЙ / ATTRACTIVE з розширеннями, деталізованими за схемами специфікації і каузації.

Історичне варіювання фрейму концепта КРАСА полягає в тому, що в епоху Відродження суттєво зростає кількість розширень його двох сталих слотів; в епоху класицизму він збагачується новим слотом ДОСКОНАЛИЙ / PERFECT та розширеннями відповідно до концептуальних ознак раціональності й гармонійності як трансформованого еталону КРАСИ; а в наш час за умов домінування матеріальних цінностей слот ДОСКОНАЛИЙ / PERFECT отримує найбільшу розгалуженість та найвищу номінативну щільність.

6. Історичний інваріант образно-ціннісного складника концепту КРАСА в художньому дискурсі актуалізують концептуальні метафори структурного й онтологічного типів – результат перехресного мапування референту КРАСА і концептів-корелятивів, що належать доменам ЛЮДИНА, ФІЗИЧНИЙ

ОБ'ЄКТ, образ-схемі КОНТЕЙНЕР. Орієнтаційні метафори представлені КРАСА є ЗВЕРХУ / ВСЕРЕДИНІ. Метонімічний перенос здійснюється за схемами: ЯКІСТЬ замість НОСІЯ ЯКОСТІ, ЧАСТИНА замість ЦІЛЕ.

Історичні трансформації образно-ціннісного складника концепту КРАСА полягають у тому, що у дискурсі класицизму діапазон концептуальних метафор КРАСИ досягає найбільшої розгалуженості й частотності порівняно з іншими періодами; а в сучасному дискурсі корелятивна сфера метафор КРАСИ поповнюється фреймами ЗДОРОВ'Я, ГЛАМУР, СЕКС, що проектується на референт КРАСА і утворюють метафори КРАСА Є ЗДОРОВ'Я, КРАСА Є ГЛАМУРНІСТЬ, КРАСА Є СЕКСУАЛЬНІСТЬ.

7. Історичне варіювання концепту КРАСА в англomовній картині світу XIV – XXI ст. відповідає еволюційному типу кладогенезу: поступовому розгалуженню і збагаченню за параметрами набору засобів вербалізації концепту, його фреймової структури, діапазону концептуальних метафор, що зумовлено розвитком мислення, мови та культури членів британської лінгвокультурної спільноти.

Теоретична значущість роботи визначена тим, що її результати є внеском в історичну когнітивну семантику (виявлення значень лексеми – імені концепту і його ЛСП, профільованих у різних доменах), лінгвокогнітивістику (визначення змісту й структури концепту КРАСА), теорію когнітивної метафори (встановлення метафоричних і метонімічних / метафтонімічних моделей ментальної репрезентації знань), історичну лінгвоконцептологію (визначення діахронічного інваріанта і тенденцій варіювання концепту).

Практична цінність дослідження зумовлена тим, що його результати можуть бути використані в лекційних курсах з лексикології англійської мови (розділи «Лексична семантика», «Синонімія», «Полісемія»), загального мовознавства (розділ «Мова і мислення»), у спецкурсах із когнітивної лінгвістики, у теорії й практиці лексикографії, у подальших наукових дослідженнях студентів і аспірантів.

Апробацію результатів дослідження здійснено на засіданнях кафедри методики та практики викладання іноземної мови, на спеціалізованому лінгвістичному семінарі ХНУ імені В.Н. Каразіна (2017) та на конференціях: IV і VI Міжнародні науково-методичні конференції «Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі» (Харків, 2011; 2013); III Міжвузівська конференція «Актуальні проблеми сучасної лінгвістики» (Санкт-Петербург, 2014); Міжнародна науково-практична конференція «I Таврійські філологічні читання» (Херсон, 2015); Міжнародна наукова конференція «Cognitive Linguistics in Wroclaw» (Вроцлав, Польща 2016).

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено в 9 роботах, із них 4 статті – у фахових наукових виданнях України, 1 – за кордоном, а також тези доповідей на чотирьох конференціях (загалом 3,6 друк. арк.)

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку літератури і додатків (загалом 11 таблиць, 12 рисунків), списків літератури: наукової (348 джерел), довідкової та лексикографічної (44 позиції), джерел ілюстративного матеріалу (23 позиції). Загальний обсяг роботи – 10,7 друк. арк., обсяг основного тексту 7,6 друк. арк.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, матеріал, методи дослідження, його наукову новизну, результати та їх апробацію, теоретичне та практичне значення, структуру дисертації.

У **першому розділі «Принципи аналізу концепту КРАСА в діяхронії»** критично узагальнено підходи до вивчення концепту КРАСА в лінгвістиці та в суміжних науках, принципи когнітивно-дискурсивного вивчення концептів у діяхронії, розроблено методикку і алгоритм аналізу.

КРАСА як складний, багатовимірний феномен не лише фізичного, а й емоційно-психічного життя людини є одним із центральних понять у багатьох науках соціально-гуманітарного циклу, зокрема у філософії, етиці, естетиці, мистецтвознавстві, теології. КРАСА – універсальний (загальнолюдський) концепт, закорінений в операції оцінювання, де він виступає мірилом цінності і водночас результатом оцінки.

За даними гуманітарних наук, КРАСА має синкретичну духовно-матеріальну природу, що сходиться до ідей калокагатії. КРАСА (провідна концептуальна ознака – «позитивна естетична оцінка», протилежна потворності та огидності) належить до тріади вищих універсальних цінностей ІСТИНА – ДОБРО – КРАСА, це телеономний концепт, що входить до смислового ядра ціннісної системи англomовного соціуму.

Будучи одним із ключових та універсальних концептів культури, КРАСА має етнокультурно специфічні концептуальні ознаки: у картині світу англійців вона бере свій початок від античних уявлень про прекрасне й доповнюється християнськими якостями божественності й духовної чистоти. Це зумовлює застосування лінгвокультурного підходу до вивчення цього концепту естетики, лексично втіленого в англійській мові та дискурсі.

На відміну від інших лінгвокультурних концептів, яким притаманні поняттєвий, образний, ціннісний складники (В.І. Карасик, М.О. Красавський, Г.Г. Слишкін), естетичний характер змісту концепту КРАСА, що репрезентує одну з вищих універсальних цінностей, зумовлює внутрішню нерозривність,

синкретичність його поняттєвого – образного – ціннісного складників, які умовно виокремлюються лише з метою аналізу.

КРАСА акумулює знання лінгвокультурної спільноти про властивості зовнішнього світу за здебільш естетичними ознаками, виконує функції означення, а отже є концептом ознакового типу.

Провідні значення змістового простору концепту КРАСА належать до трьох основних сегментів англійської картини світу – СУСПІЛЬСТВО, МИСЛЕННЯ, НАВКОЛИШНІЙ СВІТ і витлумачуються на фоні доменів ЛЮДИНА, ЯКІСТЬ, ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ.

Лінгвокультурний концепт КРАСА об'єктивується мовними засобами різних рівнів, його номінативний простір включає як окремі лексеми, так і словосполуки (вільні і фразеологізовані – прислів'я та афористичні висловлення). Засоби первинної номінації охоплюють лексему *beauty*, її похідні та їх синоніми, а вторинної – концептуальні метафори і метонімії. До фразеологічних засобів актуалізації КРАСИ належать паремії, що акцентують зовнішню / внутрішню КРАСУ людини.

У картині світу концепт КРАСА належить до таксономічної суперординатної категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ, яка поєднує усі провідні значення трьох категорій субординатного рівня, що знаходяться з нею у родо-видових відношеннях: субкатегорії ЕСТЕТИЧНЕ / ПРЕКРАСНЕ (концепти КРАСА, ГАРМОНІЯ, ІДЕАЛ та ін.), ЕТИЧНЕ (концепти ДОБРО, ЛЮБОВ, ГУМАННІСТЬ та ін.), СВІТОГЛЯДНЕ (ІСТИНА, РОЗУМНІСТЬ, СПРАВЕДЛИВІСТЬ та ін.). КРАСА належить до базового рівня субкатегорії ЕСТЕТИЧНЕ / ПРЕКРАСНЕ і частково перетинається з членами інших субкатегорій відповідно своєї синкретичної матеріально-духовної природи.

КРАСА – концепт естетики, що актуалізується у дискурсі відповідно до естетичних норм епохи, а отже, зазнає історичного варіювання з розвитком соціокультурної системи. Цей концепт відзначається історичною мінливістю та в картині світу задається історично змінними соціокультурними параметрами мовної спільноти.

Згідно настанов історичної концептології запроваджені у роботі **методики** визначення тенденцій і векторів еволюції концептів є послідовністю процедур встановлення змістової й структурної організації концептів в окремі історичні періоди та їх діахронічного співставлення, що дозволяє виявити історичні сталі та історичні змінні концепту. Зокрема, історичні трансформації концепту КРАСА ми вивчаємо у межах трьох окремих періодів, визнаних в історії європейської естетики, які мають суттєві відмінності змісту й функціонування естетичних норм: це передвідродження та Відродження (XIV – XVI ст.), епоха класицизму (XVII – XIX ст.) і наш час (XX – XXI ст.).

Історичне варіювання КРАСИ аналізується переважно за художнім дискурсом, який містить відбиток культури певної епохи. Дискурс – складне

мисленнєво-мовленнєве явище, процес і результат конструювання значень у ході спілкування. Матеріал художнього дискурсу є релевантним для реконструювання картини світу певного періоду і вірогідним для відстеження історичного варіювання характеристик концепту КРАСА під впливом розвитку культури, мови, мислення.

Розроблена комплексна методика дослідження концепту КРАСА включає шість послідовних етапів:

(1) виявлення передконцептуальних ознак КРАСИ на базі етимологічного шару концепту, внутрішньої форми його імені, архетипного підґрунтя уявлень про КРАСУ;

(2) установлення поняттєво-ціннісних ознак концепту шляхом з'ясування імені концепту, його номінативного простору та структурування ЛСП імені концепту;

(3) визначення аксіологічних ознак концепту та його ролі і місця як компонента категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ;

(4) установлення образно-ціннісних ознак КРАСИ за даними концептуальних метафор і метонімії, що актуалізують концепт у дискурсі;

(5) моделювання фреймової структури концепту;

(6) діахронічне співставлення отриманих даних для кожного періоду і реконструкція провідних векторів розвитку концепту з подальшим визначенням загального еволюційного типу його трансформацій у XIV – XXI ст.

Такий алгоритм передбачає встановлення історично інваріантних концептуальних ознак концепту КРАСА (1 – 5 етапи) та їх послідовне зіставлення за кожним з параметрів з концептуальними ознаками КРАСИ окремих епох – їхніми історичними варіантами (6-й етап).

У другому розділі «Концептуальні ознаки концепту КРАСА: історичний інваріант» виявлено передконцептуальні характеристики концепту КРАСА, його аксіологічні й категоріальні ознаки; встановлено ім'я концепту і змодельовано ЛСП «Beautiful», яке структурує семантичний простір номінацій концепту; описано концептуальні метафори й метонімії, що становлять історично сталі поняттєво-образно-ціннісні характеристики концепту за даними мови й мовлення XIV – XXI століть.

Тлумачення КРАСИ в англійській лінгвокультурі закорінене в архетипах Великої Матері, Аніми, Діви, що уособлюють позитивний жіночий первень у двох його аспектах: материнський та цнотливий (вони символізують теперішнє й майбутнє). КРАСА також входить до архетипів чоловічого позитивного первня: Сила, Мудрість, Справедливість, Хоробрість.

Етимологічний шар номінацій концепту КРАСА включає значення: «чемність», «зовнішність», «привабливість» і мотивоване ним «спокусливість». Внутрішня форма найменувань КРАСИ – «естетична позитивна оцінка» – засвідчує синкретичність етичної та естетичної оцінок КРАСИ.

КРАСА характеризується наявністю семантичних ознак, профільованих у субдоменах ВНУТРІШНЄ та ЗОВНІШНЄ домену ЛЮДИНА, що цілком відповідає ідеям калокагатії.

Ім'ям концепту КРАСА в англійській мові є лексема *beautiful* (adj.), що має найбільшу з-поміж однокорінних лексем (n., v., adv.) повноту значень і частотне домінування у дискурсі. Змістову структуру концепту утворюють 6 значень цієї лексеми. З-поміж усіх ЛСВ полісеманта *beautiful* апелювання до концепту КРАСА у прямий спосіб здійснюють лише ті з них, значення яких профілюються у домені ЛЮДИНА, субдоменах ВНУТРІШНЄ / ЗОВНІШНЄ (ЛЮДИНИ) (гіперсеми «приємний» і «привабливий»). Профільовані у доменах АРТЕФАКТ / ПРИРОДА (субдомен ЯКІСТЬ) значення ЛСВ, поєднані гіперсемою «гарний за якістю», здатні апелювати до концепту КРАСА у непрямий спосіб, слугуючи корелятами для концептуальних метафор КРАСИ.

Семантичний простір номінацій концепту КРАСА, за даними компонентного аналізу лексем-номінацій КРАСИ, структурований ЛСП «Beautiful» з домінантою, лексемою *beautiful* (adj.), і трьома мікрополями з розширеннями, що охоплюють відповідні синонімічні ряди (рис. 1).

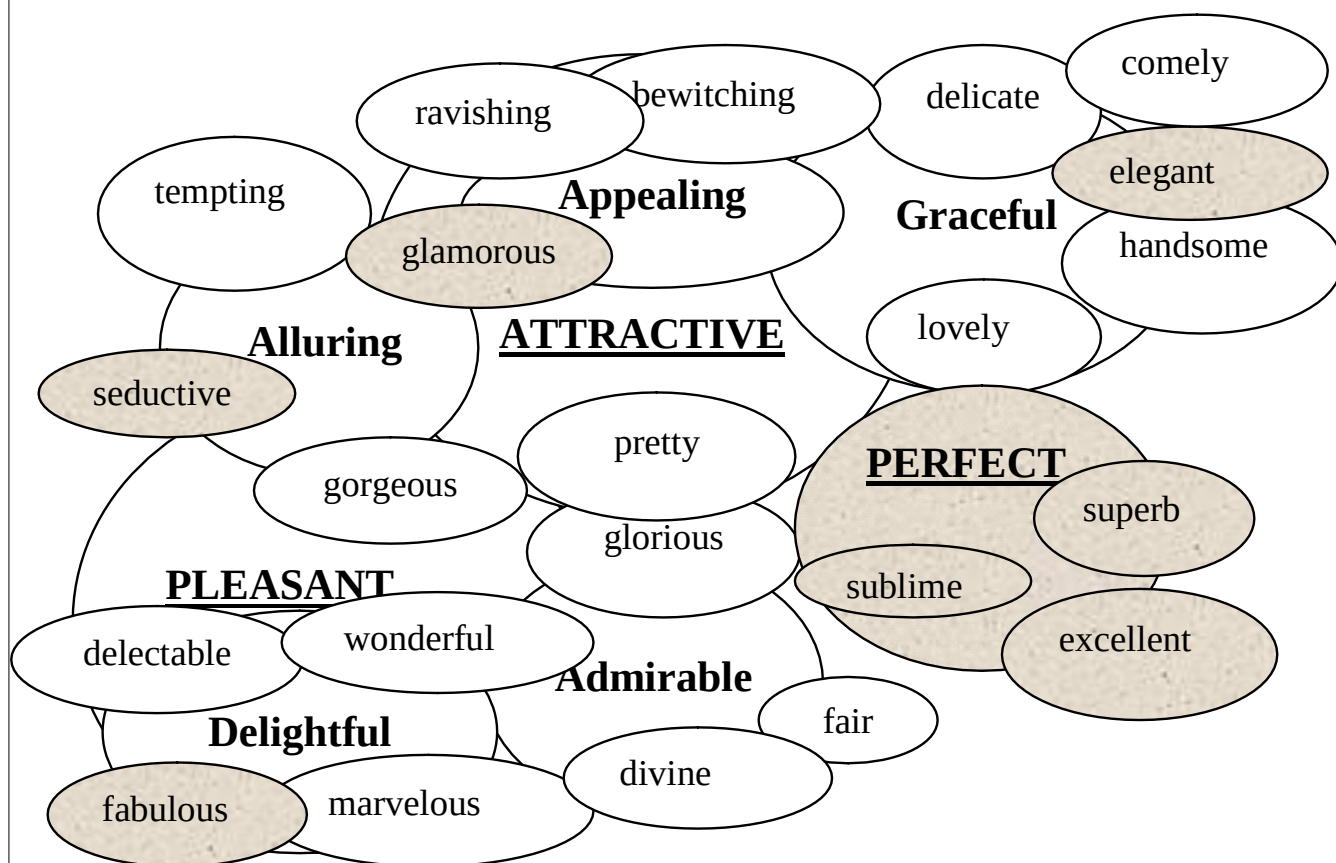

Рис. 1. Лексико-семантичне поле «Beautiful»,
де – історичні сталі; – історичні змінні

ЛСП «Beautiful» інтегровано архісемою «красивий» і диференційовано трьома гіперсемами: «приємний», «привабливий» і «досконалий», які здатні

до подальшого розгалуження, утворюючи три радіально-ланцюжкові мікрополя – «Pleasant», «Attractive», «Perfect».

Кожне з мікрополів структуровано за принципом центр – периферія, мотивовано центральним членом, відрізняється ступенем складності за критерієм наявності / відсутності подальших розширень, що визначає радіально-ланцюжковий устрій ЛСП «Beautiful». Елементи мікрополів «Pleasant», «Attractive», чий значення профільовані у домені ЛЮДИНА, прямо номінують концепт, а елементи «Perfect», профільовані поза доменом ЛЮДИНА, виходять за межі семантичного простору КРАСИ – естетичної ознаки людини та слугують корелятивною зоною концептуальних метафор для непрямих номінацій інших концептів.

У цілому, поняттєво-ціннісний складник КРАСИ синкретично поєднує позитивні ознаки людини, що належать моральній, естетичній, інтелектуальній, соціальній та іншим сферам її буття.

На аксіологічній шкалі КРАСИВЕ ↔ НЕКРАСИВЕ концепт належить виключно позитивному полюсу. КРАСА не є градуїованою (не можна бути «трохи красивим»), отже поняття «КРАСИВО / НЕКРАСИВО» перебувають на полюсах шкали, а в зоні розмитості містяться інтенсифікатори концепту, що утворюють словосполуки, напр.: *heavenly exquisite, stunningly beautiful, extremely beautiful, absolutely stunning, utterly pleasing* та ін.

Образний складник концепту КРАСА, актуалізованого в художньому дискурсі здебільш засобами концептуальної метафори, постає як результат перехресного мапування ознак референтного і корелятивних доменів. Історично інваріантний набір корелятивних доменів, чий концепт маповано на референтний концепт КРАСА, охоплює домени ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ та ЛЮДИНА, що утворюють метафори структурного та онтологічного типів. Орієнтаційний тип метафор представлений КРАСА є ЗВЕРХУ / ВСЕРЕДИНІ. Сукупно вони утворюють **метафоричний діапазон** (за З. Кьовечешем) референтного концепту КРАСА з корелятами, що належать до окремих фреймів – історичних інваріантів: ЖИВА ІСТОТА, МОЛОДІСТЬ, РОСЛИНА, ВЛАДА, КОЛІР та ДЖЕРЕЛО СВІТЛА. Так, КРАСА актуалізується у дискурсі концептуальними метафорами трьох типів, що є історично сталими:

- структурними: КРАСА є ЖИВА ІСТОТА, що народжується: *For the beauty of art is a beauty that is born, that is – of the mind* (W.F. Hegel);

КРАСА є МОЛОДІСТЬ: *Youthful life is a bliss of beauty* (L.G. Akita);

КРАСА є КВІТКА, що в'яне: *Let us Imagine the Beauty Wither'd, Ruin'd by Age, Disease, and Scars* (E.F. Daniels);

КРАСА є ВЛАДНА ЛЮДИНА, що бере у полон: *I became greatly captivated by her surpassing beauty* (L.A. Godey, S.J. Buell Hale);

КРАСА Є КОЛІР: *Thou makest his beauty to consume like a moth. Take a body of the finest spinning, white and ruddy* (Psalm 39:11);

- онтологічними: КРАСА є ДЖЕРЕЛО СВІТЛА: *It was derk for it was in a derke place and wythout bewté* (W. Caxton);

КРАСА є ЗБРОЯ: *Beauty is our weapon against nature; by it we make objects, giving them limit, symmetry, proportion* (C. Paglia);

- орієнтаційними: КРАСА є ВСЕРЕДИНІ: *Your outside package can be perfect in every way, but your beauty on the inside* (St. Arterburn, эА. E. Hunt)

КРАСА є ЗВЕРХУ: *It is the last which is the highest kind or perfection of beauty* (Th. Upham).

Метонімічний перенос здійснюється за схемами ЯКІСТЬ замість НОСІЯ ЯКОСТІ, ЧАСТИНА – ЦІЛЕ, де остання продукує метафтонімію: *Was this the face that launched a thousand ships, And burnt the towers of Ilium?* (Ch. Marlowe).

Фреймова структура концепту КРАСА – його історичний інваріант – упорядкована у вигляді двох слотів, які відповідають мікрополям «Pleasant» і «Attractive» у складі ЛСП «Beautiful» (рис. 2).

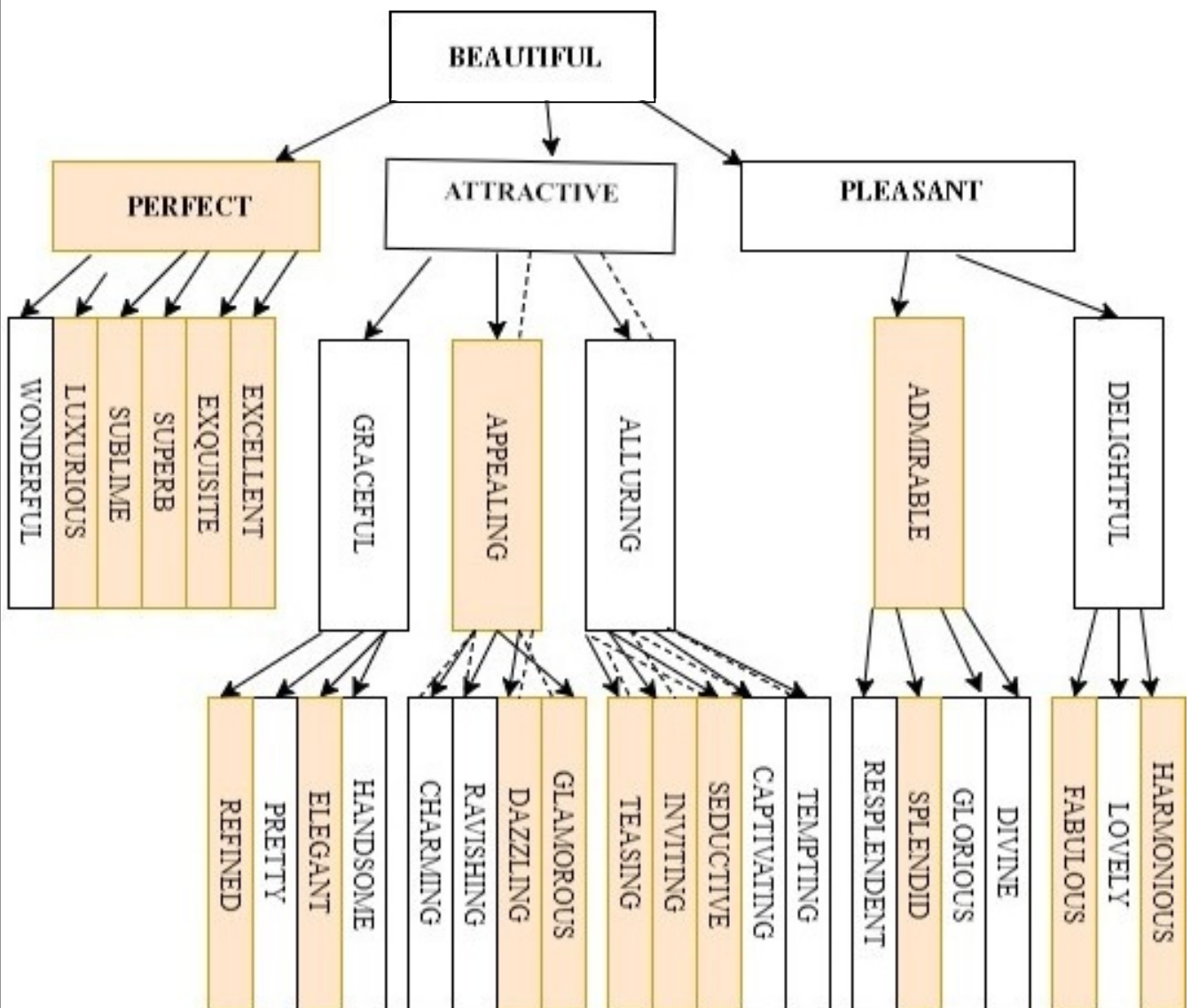

Рис. 2. Фреймова структура концепту КРАСА,
де – історичні сталі; – змінні концептуальні ознаки;
→ схема специфікації; схема каузації

Слот ПРИЄМНИЙ / PLEASANT включає одне розширення, утворене за схемою специфікації: ПРИЄМНИЙ / PLEASANT > ЧУДОВИЙ / DELIGHTFUL. Розширення ЧУДОВИЙ є специфікацією КРАСИ і, у свою чергу, деталізується концептами БОЖЕСТВЕННИЙ / DIVINE, СЛАВЕТНИЙ / GLORIOUS (поєднані за схемою специфікації).

Слот ПРИВАБЛИВИЙ / ATTRACTIVE охоплює два розширення: МАНКИЙ / ALLURING і ЧАРІВНИЙ / CHARMING, деталізовані за схемою каузації та специфікації. З плином часу відбувається трансформація висвітленої ознаки, заданої семним складом лексеми *attractive*, від «чарівності», укоріненої у релігійному трактуванні КРАСИ і фокусованої у МКС XIV – XIX ст., до «привабливості» у сучасній переважно світській картині світу, тож у XXI столітті за частотністю домінує слот APPEALING замість CHARMING.

У третьому розділі «Історичні трансформації концепту КРАСА в мовній картині світу та дискурсі XIV – XXI століть» описано послідовні зміни концепту КРАСА у мовних картинах світу трьох періодів у межах XIV – XXI ст., зокрема, варіювання поняттєво-ціннісного й образно-ціннісного складників концепту, та визначено загальний вектор його еволюції.

У дискурсі передвідродження та Відродження (XIV – XVI ст.) серед семантичних ознак концепту КРАСА, профільованих у субдоменах ВНУТРІШНЄ та ЗОВНІШНЄ домену ЛЮДИНА, простежується поступовий зсув домінування моральної КРАСИ на користь чуттєвої, тілесної, пов'язаний із соціо-культурними змінами епохи. Усі ознаки концепту мають переважно фемінний характер і слугують еталоном жіночої краси, що частково відрізняється від повсякденного стереотипу.

У цей час структура концепту КРАСА постає у вигляді фрейму з двома слотами – PLEASANT і ATTRACTIVE, які мають два і три розширення відповідно, а також подальші розширення – 12 концептів, поєднаних із попередніми переважно зв'язками специфікації та каузації.

Номінативна щільність КРАСИ (кількість первинних номінацій) є низькою порівняно з іншими епохами.

У наборі корелятивних концептів, мапованих на референтний концепт КРАСА (домен ЛЮДИНА), окрім діахронічно сталих, є змінні, притаманні лише періоду Відродження: це корелятивний фрейм ВІРА, а також СКРОМНІСТЬ і ДИВО:

КРАСА є ВІРА, що дає спасіння душі: *Choral music... speaks to me of boundless beauty that saveth my soul and I rejoice in my tears ...* (Th. Wyatt)

У дискурсі класицизму КРАСА набуває нових концептуальних ознак: це раціональність, природність, гармонійність, індивідуалізм, які визначають еталон КРАСИ англійців XVII – XIX століть.

Концепт КРАСА характеризується домінуванням семантичних ознак, профільованих у субдоміні ЗОВНІШНЄ домену ЛЮДИНА; високою номінативною щільністю; збільшенням набору семантичних розширень порівняно з попереднім періодом; появою розширень з негативною конотацією (напр., *the seductive air of pleasantries, chains imposed by beauty, dangerous beauty, killing beauty* та ін.).

Результатом історичних трансформацій образно-ціннісного складника концепту КРАСА у дискурсі класицизму є найбільш розгалужена система концептуальних метафор і найвища частотність вторинних номінацій КРАСИ порівняно з іншими аналізованими періодами, що супроводжується появою структурних метафор з негативною оцінністю.

У сучасному дискурсі історично варіативні характеристики концепту КРАСА профільовані переважно у субдоміні ЗОВНІШНЄ домену ЛЮДИНА. У сучасній МКС розширюється набір лексем мікрополя «Perfect», які апелюють до слоту ДОСКОНАЛИЙ / PERFECT у концепті КРАСА, що зумовлене домінуванням в культурі матеріальних цінностей над традиційними етичними.

Концептуальні метафори КРАСИ сучасного періоду демонструють відносно історичну стабільність. До набору корелятивів в діапазоні концептуальних метафор КРАСИ додаються фрейми ЗДОРОВ'Я, ГЛАМУР, СЕКС, що проектується на референт КРАСА, утворюючи метафори:

КРАСА є ЗДОРОВ'Я: *It is difficult to recognize the pale, half-prostrated being who, three years since, entered the family of the Dulbergs, in this blooming and healthy young girl, whom we see here* (F. Bremer);

КРАСА Є СЕКСУАЛЬНІСТЬ: *Blonde, blue-eyed and built like a fifties pinup girl, she was too sexy, but that was only a fraction of her appeal* (J. Rock).

До загальних тенденцій історичного варіювання ознакового концепту КРАСА належать аксіологічні трансформації: його оцінність сучасного періоду є переважно утилітарна й матеріальна, в той час як в дискурсі XIV – XVI століть домінувало духовне сприйняття КРАСИ як блага, а у XVII – XIX ст. – його світське раціоналістичне розуміння.

У цілому історичне варіювання концепту КРАСА в англійській картині світу та дискурсі трьох досліджуваних періодів відповідає **еволюційному типу кладогенезу**: поступовому розгалуженню за параметрами засобів вербалізації концепту, його структури, діапазону концептуальних метафор концепту як способу його актуалізації у дискурсі. Це варіювання відбувається як наслідок постійних трансформацій в колективній та індивідуальній свідомості носіїв мови, змін аксіологічних установ у картині світу англійців та розвитку системи мови.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження концепту естетики КРАСА, вербально втіленого засобами англійської мови та актуалізованого в художньому дискурсі XIV – XXI століть, дозволило дійти висновку, що це лінгвокультурний телеономний універсальний концепт, який репрезентує одну з вищих універсальних цінностей людства. Важлива роль КРАСИ для англійської лінгвокультурної спільноти, з одного боку, та використання для аналізу концепту апарату новітньої когнітивно-дискурсивної парадигми в її діяхронічному аспекті, з іншого, засвідчують актуальність і своєчасність такої розвідки.

Дослідження спирається на еколінгвістичний принцип взаємодії суспільства і його культури, мислення, мови. Воно проведене за розробленим алгоритмом аналізу з шести послідовних етапів від установалення історично інваріантних концептуальних ознак концепту КРАСА: передконцептуальних ознак КРАСИ (виявлення етимологічного шару концепту, внутрішньої форми його імені, архетипного підґрунтя), поняттєво-ціннісних ознак (з'ясування імені концепту, його номінативного поля та структурування ЛСП), аксіологічних ознак та місця у категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ, образно-ціннісних ознак (за даними концептуальних метафор і метонімії), моделювання фреймової структури концепту до вияву їх історичних варіантів відповідно окремих історичних періодів протягом XIV – XXI століть.

Етимологічний шар концепту КРАСА включає значення: «чемність», «принадність», «зовнішність», «привабливість» і мотивовані ним «спокусливість», «фізична привабливість». Внутрішня форма найменувань КРАСИ – «естетична позитивна оцінка» передбачає синкретичність етичної і естетичної оцінки КРАСИ. В англійській лінгвокультурі уявлення про КРАСУ закорінені в архетипах Великої Матері, Аніми, Діви.

Концепт КРАСА акумулює знання лінгвокультурної спільноти про переважно естетичні властивості світу, він є оператором та результатом оцінки, має неградуйований характер, тобто належить виключно до полюсу позитивної оцінки «КРАСИВЕ». Виконуючи функції означення, концепт КРАСА належить до концептів ознакового типу.

Ім'ям концепту є лексема *beautiful* (adj.), яка серед однокорінних лексем інших частин мови має найбільшу повноту значень і домінує за частотністю у дискурсі. Семантичний простір номінацій концепту структурований ЛСП «Beautiful» з домінантою *beautiful* (adj.) і трьома радіально-ланцюжковими мікрополлями «Pleasant», «Attractive», «Perfect», де члени перших двох мікрополів апелюють до КРАСИ прямо, а останнього – у непрямий спосіб.

Концепт КРАСА є концептом базового рівня субкатегорії ЕСТЕТИЧНЕ / ПРЕКРАСНЕ таксономічної категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ,

де він частково перетинається з розширеннями цієї субкатегорії та з двома іншими субкатегоріями – СВІТОГЛЯДНЕ, ЕТИЧНЕ, що зумовлено принципом калокагатії в основі цього синкретичного концепту.

Фреймова структура концепту КРАСА містить два діяхронічно сталих слота PLEASANT та ATTRACTIVE, які відповідають мікрополям «Pleasant» і «Attractive», та їх розширення – діяхронічні змінні, утворені переважно за схемами специфікації і каузації. У слоті ATTRACTIVE діяхронічно сталим є розширення APPEALING, а у слоті PLEASANT інваріантом є розширення DELIGHTFUL, у той час як всі інші розширення зазнають змін з плином часу.

Ступінь метафоризації концепту КРАСА та способи його метонімічної концептуалізації історично варіюються. Інваріантний набір корелятивних концептів, мапованих на референтний концепт КРАСА, охоплює фрейми з доменів ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ та ЛЮДИНА. Найбільш розгалуженим за кількістю утворених концептуальних метафор є корелятивний домен ЛЮДИНА, тоді як історично сталим і найбільш поширеним типом метонімічного перенесення в наших прикладах є схеми ЧАСТИНА замість ЦІЛЕ, а також ЯКІСТЬ замість НОСІЯ ЯКОСТІ.

Історичного варіювання зазнає набір корелятивів, що залучаються для перехресного мапування на референт метафори – концепт КРАСА. Це концепти-кореляти СКРОМНІСТЬ, ВІРА, ЧУДО, ПРАВДА, ГАРМОНІЯ, ВАЖЛИВІСТЬ, МОДЕЛЬ, ПРИСТОЙНА ПОВЕДІНКА, ПРИКРАСА, НАГОРОДА, ТОВАР, НАПІЙ, ЇЖА, ЗДОРОВ'Я, СЕКСУАЛЬНІСТЬ, присутні лише в окремі періоди.

З розвитком суспільства, культури і мови, історичне варіювання концепту КРАСА охоплює всі провідні параметри: поняттєвий, ціннісний, образний. У XIV – XXI століттях простежується поступовий зсув тлумачення КРАСИ духовної на користь чуттєвої, тілесної; набувають домінування семантичні ознаки, профільовані у субдомени ЗОВНІШНЄ домену ЛЮДИНА; зростає номінативна щільність концепту.

До загальних тенденцій історичного розвитку ознакового концепту КРАСА належать діяхронічні трансформації від переважно релігійно-духовного сприйняття КРАСИ як блага в епоху Відродження до його мішано-світського моралізаторського витлумачення за часів класицизму і до переважно раціоналістичного і почасти цинічно утилітарного у наш час.

У результаті дослідження доведена гіпотеза щодо синкретичної природи КРАСИ як нерозривної єдності поняттєвого – ціннісного – образного складників концепту та його історичного варіювання в художньому дискурсі Великої Британії протягом останніх восьми століть за еволюційним типом кладогенезу, що простежується в збільшенні засобів його вербалізації (збільшення лексем у кожний досліджуваний період), у змінах структури

концепту (поява третього слоту в епоху класицизму), у розгалуженні діапазону метафор (поступове збільшення набору корелятив концептуальних метафор КРАСИ) під впливом історичних трансформацій суспільства, його культури, мислення, системи мови, зокрема, змін аксіологічних настанов, утілених у мовній картині світу.

Застосований підхід, запропонована й опробована методика аналізу зумовлюють **перспективність** їх залучення для виопрацювання типології концептів (як синкретичних, так і інших типів), а також для дослідження варіювання концептів за різними параметрами – діахронічним і міжкультурним, що сприятиме розбудові історико-когнітивного та компаративного напрямів лінгвокогнітивних студій на матеріалі англійської, української та інших мов.

Основні положення роботи відображено у таких публікаціях:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Довганюк Е.В. Етнокультурна специфіка метафоричної об'єктивації концепту ВРОДА (на матеріалі англійської та української/російської мов) / Е.В. Довганюк // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». – 2014. – № 1103, вип. 78. – С. 35–40.
2. Довганюк Э.В. Концепт BEAUTY/КРАСОТА в англоязычной лингвокультуре: понятийная составляющая / Э.В. Довганюк // Научный вестник Международного гуманитарного университета. Серія: Филологія. – Одесса, 2015. – Вип. 14. – С. 139–142.
3. Довганюк Э.В. Концепт КРАСОТА в лингвистических студиях / Э.В. Довганюк // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов». – 2015. – Вип. 81. – С. 236–243.
4. Довганюк Е.В. Історичні трансформації концепту КРАСА, вербалізованого лексичними засобами англійської мови / Е.В. Довганюк // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов». – 2017. – Вип. 85. – С. 81–87.
5. Довганюк Э.В. Предконцептуальные характеристики концепта КРАСОТА в английской картине мира / Э.В. Довганюк // Science and Education a New Dimension. Philology. – Budapest, 2017. – V. 33, Issue 123. – P. 24–27.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Довганюк Е.В. Специфіка вербалізації концепту ВРОДА в англійській мові: педагогічний аспект / Е. В. Довганюк // Матеріали IV Міжнародної

науково-методичної конференції «Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі» (23 листопада 2011 р.). – Харків, 2011. – С. 55–56.

7. Довганюк Е.В. Метафоризація естетичного концепту ВРОДА: лінгводидактичний аспект / Е.В. Довганюк // Матеріали VI Міжнародної науково-методичної конференції «Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі» (21 листопада 2013 р.). – Харків, 2013. – С. 52–54.
8. Довганюк Э.В. Концепт BEAUTY в англоязычной лингвокультуре: ценностная составляющая / Э.В. Довганюк // Материалы III Межвузовской конференции «Актуальные проблемы современной лингвистики» (15-16 апреля 2014 г.). – Санкт-Петербург, 2014. – С. 85–87.
9. Довганюк Э.В. Метафора как инструмент формирования лексических навыков студентов при обучении английскому языку (на примере метафорической объективации концепта BEAUTY) / Э.В. Довганюк // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції I Таврійські філологічні читання (27-28 лютого 2015 р.). – Херсон, 2015. – С. 195–196.

АНОТАЦІЯ

Довганюк Е.В. Еволюція концепту КРАСА в англomовному дискурсі XIV – XXI століть. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України. – Харків, 2017.

У роботі реконструйовано ознаковий концепт естетики КРАСА, вербалізований лексичними засобами англійської мови, визначено його зміст, структуру та напрям історичних трансформацій у дискурсі XIV – XXI століть. КРАСА – лінгвокультурний телеономний універсальний концепт, який репрезентує одну з вищих універсальних цінностей людства; його синкретична природа полягає у нерозривності поняттєвого – ціннісного – образного складників. Семантичний простір лексем, що об’єктивують концепт КРАСА, сформований його іменем – лексемою *beautiful* та її синонімами. Фреймова структура концепту містить слоти ПРИЄМНИЙ, ПРИВАБЛИВИЙ, ДОСКОНАЛИЙ. Образний складник концепту актуалізовано в художньому дискурсі засобами концептуальної метафори. Концепт КРАСА еволюціонує за типом кладогенезу.

Ключові слова: діяхронічна когнітивна семантика, еволюція, кладогенез, концепт КРАСА, лінгвокультурний концепт, метафорична репрезентація, фреймова структура.

АННОТАЦИЯ

Довганюк Э.В. Эволюция концепта КРАСОТА в англоязычном дискурсе XIV – XXI столетий. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина Министерства образования и науки Украины. – Харьков, 2017.

В работе реконструирован признаковый концепт эстетики КРАСОТА, вербализованный лексическими средствами английского языка, определены его содержание, структура и варьирование в дискурсе XIV – XXI веков. КРАСОТА – лингвокультурный телеономный универсальный концепт, репрезентирующий одну из высших универсальных ценностей; синкретичность его природы состоит в неразрывности понятийной – ценностной – образной составляющих. Семантическое пространство лексем, объективирующих концепт КРАСОТА, сформировано его именем – лексемой *beautiful* и ее синонимами. Фреймовая структура концепта включает слоты ПРИЯТНЫЙ, ПРИВЛЕКАТЕЛЬНЫЙ, СОВЕРШЕННЫЙ. Образная составляющая концепта актуализируется в художественном дискурсе средствами концептуальной метафоры. Концепт КРАСОТА эволюционирует по типу кладогенеза.

Ключевые слова: диахроническая когнитивная семантика, кладогенез, концепт КРАСОТА, лингвокультурный концепт, метафорическая репрезентация, фреймовая структура, эволюция.

ABSTRACT

Dovhaniuk E.V. The evolution of the concept BEAUTY in the English discourse of the 14th – 21st centuries – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology, Speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – V.N. Karazin Kharkiv National University, Ministry of the Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2017.

This thesis reconstructs the universal teleonomic aesthetical attributive concept BEAUTY, lexicalized in the English language, defines its contents, structure and vectors of historical transformations in the 14th – 21st centuries discourse.

The novelty of the research lies in the fact that it has revealed the conceptual characteristics of BEAUTY and vectors of its diachronic variation in the English discourse of the 14th – 21st centuries. In particular, it has disclosed archetypal grounds of BEAUTY, defined the place of the concept in the English-speaking worldview and in conceptual category HIGHER UNIVERSAL VALUES, tracked down the dynamics of means of the concept nomination in various historical periods and structured its nominative field, modeled the frame of BEAUTY taking into consideration the type of connection between slots,

revealed syncretic notional-image-axiological characteristics of BEAUTY including the range of its conceptual metaphors in discourse, singled out invariant and diachronically variable conceptual characteristics of BEAUTY and the overall vector of the concept evolution, clarified the algorithm for the diachronic analysis of a linguocultural concept.

Conceptual properties of BEAUTY found in the humanities prove its syncretic spiritual-and-material nature which dates back to the antique ideas of *kalokagathia*. The concept BEAUTY accumulates the knowledge about the world properties mostly according to its aesthetic parametres. It functions as an attribute and therefore belongs to the attributive concept type.

Being a concept of aesthetics BEAUTY undergoes historical change according to the shift of aesthetic norms. The present study distinguishes its historical transformations along the three periods: the Proto-Renaissance and the Renaissance (14th – 16th centuries), the period of Classicism (17th – 19th centuries) and the present period (20th – 21st centuries).

The cognitive semantic analysis of lexemes nominating BEAUTY helped to establish the name of the concept *beautiful* (adj.), to model a lexico-semantic field «Beautiful» with the nucleus *beautiful* (adj.) and three radial-chain microfields «Pleasant», «Attractive», «Perfect» with their extensions.

The etymological base of the concept BEAUTY includes such meanings as «reverential», «appearance», «attractiveness» and motivated by them «temptation». The internal form of the nominations of BEAUTY «*aesthetic positive evaluation*» implies its syncretic ethical-and-aesthetic assessment.

The historically invariant frame structure of the concept BEAUTY proves to be the unity of the two slots corresponding to the microfields PLEASANT and ATTRACTIVE with extensions mainly united by the cognitive schemes of specification and causation.

The image-and-axiological component of the concept BEAUTY is actualized in literary discourse mostly by conceptual metaphors. In conceptual metaphors of structural and ontological types, a historically invariant set of source concepts mapped on the target BEAUTY belongs to domains PHYSICAL OBJECT and HUMAN BEING. The conceptual metaphors BEAUTY is UP / INSIDE form the orientational type of metaphors.

The range of metaphors of BEAUTY historically varies. In the Renaissance, it is mainly characterized by source frames MODESTY, FAITH, and WONDER. In the discourse of Classicism, the system of conceptual metaphors of BEAUTY is the most widely branched and the highest in frequency; structural metaphors with negative evaluation first appear. Nowadays, HEALTH, GLAMOR, and SEX are added to the source domain of metaphors of BEAUTY forming conceptual metaphors BEAUTY IS HEALTH, BEAUTY IS SEXUALITY.

The axiological value of BEAUTY changes: at present it is predominantly utilitarian and materialistic, while in the discourse of the 14th – 16th centuries, the spiritual perception of BEAUTY as GOOD prevailed, and in the 17th – 19th centuries, it was mainly secular and rationalistic.

On the whole the historical variation of the concept BEAUTY is manifested through all key parameters of the concept: notional, image, axiological which corresponds to the evolutionary type of «cladogenesis» – gradual diachronic branching.

The methods and results of this analysis offer resources for further studies of cross-cultural and diachronic variations of concepts which will contribute to historical and comparative trends of cognitive linguistics.

Key words: cladogenesis, cognitive structure, diachronic cognitive semantics, evolution, linguocultural concept, metaphorical representation, concept BEAUTY.

Підписано до друку 23.08.2017.
Формат 60х90/16. Друк ризографічний.
Гарнітура Times New Roman.
Зам. 2108/2017. Ум. вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Ціна договірна.

Надруковано ФОП Сверделов М.О.
м. Харків, вул. Гв. Широнінців, 24, корп. А, к. 33.
Свідоцтво про державну реєстрацію ВОО № 971661 від 13.12.2005.